

Immaterieel Erfgoed Verzamelen

Met immaterieel erfgoed je museum relevanter maken

Na de conferentie in Tilburg, gehouden op 11 oktober 2019, mag het een understatement heten dat musea immaterieel erfgoed ontdekt hebben. Liefst 130 mensen kwamen vrijdag 11 oktober naar deze werkconferentie, georganiseerd door Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland in samenspraak met Werkplaats immaterieel erfgoed. Immaterieel erfgoed blijkt een kans voor musea om maatschappelijk relevanter te worden en hun collectie te verrijken. Getuige het [Inspiratieboekje](#) bij de conferentie en dit verslag van de dag.

De conferentie werd bijgewoond door allerlei verzamelende instellingen. Van het Stadsmuseum in Tilburg, een museum zonder gebouw dat zich op allerlei manieren inzet voor erfgoedgemeenschappen, tot en met het grote MAS I Museum aan de Stroom (Antwerpen), dat zijn opdracht erin ziet mensen, objecten en tradities (gebruiken, gedragvormen, vaardigheden, overtuigingen) te verbinden.

Wat ze allemaal gemeen hebben is dat ze de mogelijkheden van het verzamelen van immaterieel erfgoed willen verkennen. Velen hebben er al ervaring mee en deelden die in korte, inspirerende sessies. Het Textielmuseum, als een museum van en voor makers, vertelde over zijn experimenten om het textielambacht 'levend' te houden met behulp van ondermeer designers en kunstenaars. Imagine IC berichtte over haar verzamelprojecten in de Amsterdamse Bijlmer, ondermeer over een project over Grootstedelijk geloof. Als stof tot nadenken, stelde Imagine IC, dat zowel museum, bibliotheek als archief is- enkele inspirerende vragen: *moet een verzameling van immaterieel erfgoed niet vooral een gebruikscollectie zijn, vergelijkbaar met hoe bibliotheken hun boeken als gebruikscollecties aanbieden?*

En: *vindt de verzameling niet gewoon buiten de museummuren plaats, bij de diverse erfgoedgemeenschappen die divers immaterieel erfgoed beoefenen?*

Het geheel werd omkaderd door twee inhoudrijke keynotes van vooraanstaande internationale experts uit de immaterieel erfgoed en museumwereld: Filomena Sousa, Lissabon, en Joanne Orr, Victoria, Canada. Filomena Sousa sprak over immaterieel erfgoed in de context van het UNESCO-verdrag en participatief verzamelen. Ze hield een theoretisch grondig onderbouwd pleidooi voor co-creatie tussen musea en immaterieel-erfgoedbeoefenaren. Zij liet verschillende mogelijke graden van participatie zien en legde uit hoe participatie uitgebouwd kan worden: door misverstanden (over concepten) te overkomen, door de relaties tussen musea en erfgoedgemeenschappen te intensiveren, door professionalisering op het gebied van participatieve technieken.

Joanne Orr sprak over de multiperspectiviteit van erfgoed en de rol van het museum voor 'indigenous communities' in met name in British Columbia, Canada, dat 203 inheemse gemeenschappen en 34 verschillende talen kent. Zij beschreef de beweging waarin een renaissance en revitalisatie van 'indigenous collections' in musea voorop wordt gesteld. In en rond musea worden initiatieven opgezet om de inheemse bevolking meer te betrekken bij de collecties en de debatten erover. Bovendien worden de collecties ook echt ingezet en gebruikt door de gemeenschappen bij het beleven van hun tradities.

In augustus 2020 verschijnt een speciaal nummer van [Volkskunde, tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven](#), over musea en immaterieel cultureel erfgoed. Zowel Filomena Sousa als Joanne Orr zullen hierin een bijdrage presenteren, die ook afzonderlijk als pdf ter beschikking zal worden gesteld. [Hier](#) kan je de powerpoint presentaties vinden.

Derde en vierde van links: Joanne Orr en Filomena Sousa

Verrijken

Immaterieel erfgoed kan je collectie verrijken en maatschappelijk relevanter maken. Het Stadsarchief Rotterdam heeft bijvoorbeeld als doelstelling dat de collectie een betere afspiegeling moet vormen van de stad. Via immaterieel erfgoed kun je niet alleen spullen verzamelen van nieuwe groepen in de Rotterdamse samenleving. Immaterieel erfgoed gaat ook over herkenbare onderwerpen, die aan de emoties van mensen raken. Natuurlijk roept immaterieel erfgoed soms ook onenigheid op. Vandaar het belang van meerstemmigheid en het verzamelen van vele verschillende perspectieven.

De verzamelende instelling kan er zijn voordeel mee doen. Het verrijkt de collectie met zingeving en betekenis errond. Immaterieel erfgoed laat zien wat mensen hier en nu belangrijk vinden. Maar is er ook een belang voor de immaterieel-erfgoedgemeenschappen? Volgens Filomena Sousa is het belangrijk dat musea contact leggen met het immaterieel erfgoed in situ, buiten de museummuren. Met tentoonstellingen kunnen musea immaterieel erfgoed zichtbaar maken en in een historische context plaatsen. Ze kunnen ook een stap verder gaan en de erfgoedgemeenschappen helpen bij het borgen van hun immaterieel erfgoed, zoals het in het [UNESCO Verdrag inzake de Bescherming van het Immaterieel Erfgoed](#) wordt omschreven.

Paul Bastiaansen, Bloemencorso Zundert, aanwezig als één van de immaterieel-erfgoedbeoefenaren, benadrukte dat er idealiter een win-winsituatie moet zijn voor musea en voor erfgoedgemeenschappen:

'Er liggen zeker kansen in onze wederzijdse passies (voor immaterieel erfgoedpraktijken enerzijds en museumwerk anderzijds), maar laat ons eerst de basisvragen helder krijgen. What's in it for both? Wat is het antwoord op de fundamentele waarom-vraag?'

Deel van de gemeenschap

Niet iedereen gebruikt de UNESCO-benadering van immaterieel erfgoed. Sommige musea vatten immaterieel erfgoed vooral op als het vertellen van het verhaal achter het object. Ze verzamelen verhalen over erfgoed en gebruiken daar bijvoorbeeld *oral history* voor als methode. Deze verhalen zijn geen immaterieel erfgoed volgens UNESCO maar ze zijn wel ontastbaar erfgoed, dat verzamelende instellingen voor gelijkaardige uitdagingen stelt. Hier ging het namiddagprogramma dieper op in ([zie verder](#)). Andere musea benadrukten dat ze met hun verzamelactiviteiten bewust willen bijdragen aan het borgen van immaterieel erfgoed. Een museum als PARCUM (Leuven) zet zich in voor dialoog tussen verschillende religies en werkt daarvoor nauw samen met immaterieel-erfgoedgemeenschappen, bijvoorbeeld de organisatoren van religieuze processies. PARCUM maakt zichtbaar hoe immaterieel-erfgoedgemeenschappen hun erfgoed in situ beoefenen.

Hennakunstenares Fatima Oulad Thami, die namens immaterieel-erfgoedgemeenschappen sprak, had wel oren wat in de keynote van Filomena Sousa werd gesteld, namelijk dat musea zelf ook bij de erfgoedgemeenschap horen. Ze constateerde echter dat we daar nog ver van af zijn.

'Het voelt helemaal nog niet zoals "het museum inside the community". Het gaat veeleer om twee verschillende werelden. Het immaterieel erfgoed bevindt zich op veel plekken waar de musea helemaal niet komen.'

Werken aan participatieve methodieken

Het verschil tussen 'levend' en 'gemusealiseerd' erfgoed werd duidelijk toen figurenmaker en poppenspeler Paul Contryn het podium beklom. De essentie van het poppenspel zit volgens hem in de techniek en de vaardigheid om een pop te kunnen bespelen, tot leven te brengen. Het is die techniek die een museum moet documenteren om ook in de collectie de pop tot leven te brengen.

'Wat me opvalt, is dat we de hele dag 'over' iets zitten te praten en dat nog niemand iets heeft getoond. ... Dit is Peter. En dit is de eend. En als ik mijn hand erin steek ... begint ze te zwemmen. En haal ik mijn hand er uit, dan is ze ... dood.'

De Maan - Paul Contryn ©Rudy Gadeyne

Een dergelijke benadering van immaterieel erfgoed verzamelen vraagt om nieuwe vaardigheden bij de museumprofessional. Van iemand die alles weet van objecten (en hoe je die kunt conserveren) moet je iemand worden die kan werken met mensen en die mensen, de makers van immaterieel erfgoed, een plek geven in je museum. Hier valt nog veel te winnen. Zoals Filomena Sousa het formuleerde: 'We zitten nog steeds op een basisniveau, waarbij erfgoedgemeenschappen slechts gevraagd worden als adviseur. Idealiter evolueren we naar een meer geavanceerd niveau, waarbij erfgoedgemeenschappen worden ingeschakeld als 'mobiliser' en

waarin wordt samengewerkt met en binnen teams van uiteenlopende specialisten die experimenteren met participatieve methodieken.'

Luc Rombouts, beiaardier, formuleerde het zo:

'We moeten durven loslaten en in nieuwe organisatievormen denken.'

Werksessies

'Er wordt teveel geredeneerd vanuit een gevoel van beperking. Dat moeten we doorbreken. Laten we beginnen.'

Deze oproep van Myrna Wezel, die vanuit haar interesse in diverse vormen van intercontinentaal immaterieel erfgoed aanwezig was op de conferentie, vond zijn neerslag in het middagprogramma. In een reeks van kleinere werkgroepsessies werden korte cases voorgesteld, ervaringen uitgewisseld en nieuwe ideeën opgedaan aan de hand van 3 thema's: 1) Participatief verzamelen, 2) Verzamelen van wat ontastbaar is, 3) Meerstemmig verzamelen. De neerslag van de discussies via stellingen vind je [hier](#).

Samenwerken van musea en erfgoedgemeenschappen vraagt om de ontwikkeling van specifieke technieken waar Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland komend jaar verder mee aan de slag gaat. Dit opnieuw in nauwe samenwerking met Werkplaats immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Beide zijn partners in het [Intangible Heritage & Museums Project](#) dat op 26 februari zijn slotconferentie houdt in Brussel. Op de conferentie worden een 'guidebook' en een 'toolkit' voor

musea voorgesteld, die nadien online worden ontsloten. Later in het jaar brengt Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed een toolkit voor erfgoedgemeenschappen uit. In Vlaanderen wordt tenslotte gedurende 2019-2020 ingezet op een pilootproject 'Plannen voor de toekomst: ICE (in)begrepen' met focus op immaterieel erfgoed en collectieplannen. Het resultaat van dit project, waaraan ook Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed zal bijdragen, komt eind 2021 met een rapport met bevindingen en aanbevelingen, slotconferentie, publicatie, themadossier op immaterieelerfgoed.be.

Quotes van deelnemers uit de evaluatie

Wat mij bijblijft van deze conferentie...

'Erfgoedgemeenschappen en musea hebben elkaar nodig.'

'De conferentie wierp heel wat vragen op, terecht, want er is nog heel veel te onderzoeken. Antwoorden daarentegen werden heel wat minder geboden. Op zich niet nodig, zolang de dialoog maar verder blijft gaan.'

'Wat betekent "verzamelen"? Is het gelijk aan "in kaart brengen" of "documenteren"? Ligt de rol van een bewaarinstelling in "faciliteren"?''

'Er wordt op veel verschillende manieren geëxperimenteerd, maar een gezamenlijke strategie blijft nog steeds uit.'

'Uit de werksessies bleek duidelijk dat er nog een kloof is tussen de musea en immaterieel erfgoed, waarbij musea vaak iets anders verstaan onder immaterieel erfgoed dan UNESCO dat doet. Ik heb nu kennis gemaakt met een heel andere manier van kijken.'

'Voor mij was de belangrijkste les dat er voor erfgoedgemeenschappen én voor musea veel kansen liggen, maar dat er eerst nog een kloof te overbruggen valt om de samenwerking succesvol te maken. Musea moeten helder krijgen wat immaterieel erfgoed is en vooral wat het niet is. Erfgoedgemeenschappen moeten de weg leren vinden naar musea die meer zijn dan bewaarplaatsen. Beide partijen zullen tenslotte creativiteit nodig hebben om geslaagde manieren te verzinnen om immaterieel erfgoed in een museum te laten floreren, zonder dat het verwordt tot "het verhaal achter de voorwerpen".'

Overzicht links:

- Klik [HIER](#) voor het inspiratieboekje bij de conferentie 'Immaterieel Erfgoed Verzamelen'
- Klik [HIER](#) voor het verslag van de werksessies in de namiddag
- Klik [HIER](#) voor de presentatie van Filomena Sousa (11-10-2019)
- Klik [HIER](#) voor de presentatie van Joanne Orr (11-10-2019)

Een uitgebreid interview met Filomena Sousa verschijnt **eind februari 2020** in *"Museums and intangible cultural heritage: towards a third space in the heritage sector. A companion to discover transformative heritage practices for the 21st century"*, een uitgave van het Intangible Cultural Heritage & Museums Project o.l.v. Werkplaats immaterieel erfgoed.

In **augustus 2020** verschijnt een speciaal nummer van [*Volkskunde, tijdschrift over de cultuur van het dagelijks leven*](#) over musea en immaterieel cultureel erfgoed. Zowel Filomena Sousa als Joanne Orr zullen hierin een bijdrage presenteren, die ook afzonderlijk als pdf ter beschikking zal worden gesteld.

Contact

Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland

info@immaterieelerfgoed.nl

+31 (0) 26 357 61 13

www.immaterieelerfgoed.nl

KENNISCENTRUM

IMMATERIEEL

ERFGOED

NEDERLAND

Werkplaats immaterieel erfgoed

info@werkplaatsimmaterieelerfgoed.be

+32 (0) 473 38 19 07

www.immaterieelerfgoed.be

Intangible Cultural Heritage and Museums Project

info@ICHandmuseums.eu

